

УДК 349.2

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.22>orcid.org/0000-0002-0883-9869

© Коваленко О.О., 2025

О.О. Коваленко**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН
ІЗ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО
ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО
СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК
БЕЗРОБІТТЯ****O. Kovalenko****CERTAIN PROBLEMS OF LEGAL
REGULATION OF LEGAL RELATIONS
IN THE CONTEXT OF GENERALLY
OBLIGATORY STATE SOCIAL INSURANCE
IN CASE OF UNEMPLOYMENT**

Анотація. Метою статті є характеристика сучасних правових проблем, пов'язаних із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття в Україні. Автор наголошує, що загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття це одна з ключових складових соціальної політики сучасної держави, яка спрямована на формування економічної безпеки громадян на випадок втрати роботи. Випадок безробіття виступає соціальним ризиком, від якого, власне, і страхується працівник. Ця правова категорія завжди була і залишається затребуваною. Відстоюється позиція, що в умовах економічних негараздів як самих по собі, так і як наслідків пандемії, повномасштабної збройної агресії вона набуває особливого значення тому що саме в цих обставинах вона слугує засобом, що рятує велику кількість українців, а не слугує поодинокими випадками, як це було до цього. Обмеження, запроваджені на період дії режиму воєнного стану, зрушують підвалини системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, створюючи істотні перепони у її роботі та перекреслюючи її мету існування. Замість сприяння забезпеченню належного рівня матеріального забезпечення осіб, які втратили роботу із не залежних від них обставин, система, не враховуючи диференційований підхід і відповідну різницю у розмірі єдиного соціального внеску працююче на однакові виплати для всіх. Окрім того, що тут порушуються елементарні закони математики, вбачається і прояв дискримінації, адже маємо справу з однаковим підходом до усіх. Робиться висновок, що в царині загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття економити недалекоглядно, бо це призводить до втрати працівників, які змушені виїжджати за кордон, їх неповернення. Тому досить

важливо повернутися до виконання принципових постулатів, на яких побудовано систему загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та справедливо підходити до визначення розміру матеріальної допомоги на випадок безробіття і продовжити строки її виплати більше ніж 3 місяці.

Ключові слова: ринок праці, право на соціальний захист, соціальне забезпечення, організаційно-правові форми соціального забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні ризики, безробіття, безробітні, матеріальна допомога, працівник, роботодавець, принцип справедливості.

Abstract. The purpose of the article is to characterize the current legal problems associated with mandatory state social insurance in case of unemployment in Ukraine. The author emphasizes that mandatory state social insurance in case of unemployment is one of the key components of the social policy of the modern state, which is aimed at forming the economic security of citizens in case of job loss. This legal category has always been and remains in demand. The position is defended that in conditions of economic hardships both in themselves and as consequences of a pandemic, full-scale armed aggression, it acquires special importance because it is in these circumstances that it serves as a means of saving a large number of Ukrainians, and does not serve in isolated cases, as it was before. The restrictions introduced for the period of martial law are shaking the foundations of the system of compulsory state social insurance in case of unemployment, creating significant obstacles in its work and crossing out its purpose of existence. Instead of helping to ensure an adequate level of material security for persons who have lost their jobs due to circumstances beyond their control, the system, without taking into account the differentiated approach and the corresponding difference in the amount of a single social contribution, works for the same payments for everyone. In addition to the fact that the elementary laws of mathematics are violated here, there is also a manifestation of discrimination, because we are dealing with the same approach to everyone. The conclusion is made that in the field of compulsory state social insurance of Ukraine in case of unemployment, saving is short-sighted, because this leads to the loss of workers who are forced to go abroad, their non-return. Therefore, it is quite important to return to the implementation of the fundamental postulates on which the system of mandatory state social insurance of Ukraine in case of unemployment is built and to fairly approach the determination of the amount of unemployment benefits and extend the terms of its payment beyond 3 months.

Keywords: labor market, right to social protection, social security, organizational and legal forms of social security, mandatory state social insurance, social risks, unemployment, unemployed, material assistance, employee, employer, principle of justice.

Постановка проблеми. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття це одна з ключових складових соціальної політики сучасної держави, яка спрямована на формування економічної безпеки громадян на випадок втрати роботи через реалізацію права громадянина соціальний захист, соціальне забезпечення. Випадок безробіття виступає соціальним ризиком, від якого, власне, і страхується працівник. Ця правова категорія завжди була і залишається затребуваною. В умовах економічних негараздів як самих по собі, так і як наслідків пандемії, повномасштабної збройної агресії вона набуває особливого значення тому що саме в цих обставинах вона слугує

засобом, що рятує велику кількість українців, а не слугує поодинокими випадками, як це було до цього.

Обмеження, запроваджені на період дії режиму воєнного стану, зрушують підвалини системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, створюючи істотні перепони у її роботі та перекреслюючи її мету існування. Замість сприяння забезпеченню належного рівня матеріального забезпечення осіб, які втратили роботу із не залежних від них обставин, система, не враховуючи диференційований підхід і відповідну різницю у розмірі єдиного соціального внеску працює на однакові виплати для всіх.

Чинним законодавством визначено «правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття» [1]. Однак на практиці існують негаразди у цій царині, що підтверджуються, зокрема, зверненням СПО об'єднань профспілок до Кабінету Міністрів України з питань вирішення проблем, породжених однаковістю підходу до сплати єдиного внеску та обмеження строку виплати допомоги по безробіттю трьома місяцями. [2].

Зазначене обумовлює актуальність наукових досліджень за цим напрямом для винайдення шляхів розв'язання існуючих проблем.

Аналіз останніх досліджень. Питання проблем правового регулювання соціального страхування на випадок безробіття досліджували багато науковців. Зокрема: О.В. Безкровний, В.І. Лихопій, Д.І. Анісімова [3] проаналізували сучасний стан функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття у світлі існуючого рівня зайнятості в Україні. В.М. Гапочка розглядав зарубіжний досвід соціального страхування на випадок безробіття [4], об'єкт загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [5]. Однак, практичні проблеми, що з'явилися під час дії режиму воєнного стану у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та зумовили звернення профспілок до органів державної влади за їх вирішенням, обґрунтовують подальшого необхідність звернення до цих проблем та визначають мету даної статті.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою цієї статті є характеристика сучасних проблем правових проблем, пов'язаних із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття в Україні.

Виклад основного матеріалу. «Соціальне страхування – важлива складова соціального захисту населення. Саме в умовах трансформації економічних підвалів суспільства соціальне страхування забезпечує певну матеріальну допомогу, а також генерує правові та економічні умови для стимулювання ефективної праці» [3, с. 88].

Варто погодитись із В.М. Гапочною, про значущість у реаліях сьогодення місця, яке відведено загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття. «Оскільки внаслідок дій російського агресора мільйони українців були змушені залишити свої домівки, роботу. Загалом феномен безробіття є найбільш гострою проблемою, з якою стикається сьогодні населення України. Якщо раніше причиною такого розповсюдженого явища була неефективність використання робочої сили в минулому і відсутність економічних умов, які б дали змогу людям застосовувати свої навички у продуктивній роботі за гідну плату, то сьогодні війна. І сьогодні безробіття в Україні набуває масового характеру та складає реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя» [4, с.299].

Дійсно, варто згадати і не забувати про призначення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Як слідує із законодавства [1], система загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття спрямована на забезпечення матеріальної підтримки громадян у разі втрати ними роботи, а також на сприяння їхньої реінтеграції на ринок праці. Однак, як вже було вище зазначено, на практиці виникла низка правових та організаційних проблем, які ускладнюють реалізацію цієї спрямованості та гальмують роботу цього механізму. Мова йде про наявні обмеження виплат по безробіттю як у строках, так і у розмірі, які впроваджені наразі, на час дії режиму воєнного стану.

Так, голова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття Наталія Землянська наголошує: «Сьогодні виплати по безробіттю обмежені трьома місяцями і максимальною сумою у 7 100 грн на місяць. Потрібно прибирати ці обмеження і повертати Фонду соціального страхування України на випадок безробіття його основну функцію» [6].

Обґрунтування необхідності змін очільниця Фонду здійснює наступними аргументами: «в першу чергу, страхові внески мають спрямовуватися для забезпечення належного рівня матеріального забезпечення осіб, які втратили роботу із незалежних від них обставин. Філософія створення Фонду проста. Людина офіційно працює, сплачує з заробітної плати 22% єдиного соціального внеску. Частина цього ЄСВ йде у Фонд по запобіганню безробіттю. Сьогодні це 3,1933% від працівників і 1,8268% – від військових. І коли ви втрачаєте роботу, ви маєте отримувати допомогу, пропорційну сплаченим коштам. Натомість у нас зрівняли тих, хто отримував мінімальну заробітну плату і, відповідно, сплачував мінімальні внески, і тих, хто сплачував кошти з високих зарплат: другий рік поспіль застосовуються обмеження щодо розміру допомоги по безробіттю на рівні мінімальної заробітної плати та тривалості її виплати» [6].

Тобто, обмеження, запроваджені на період дії режиму воєнного стану, зрушують підвалини системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, створюючи істотні перепони у її роботі та перекреслюючи її мету існування. Замість сприяння забезпеченню належного рівня матеріального забезпечення осіб, які втратили роботу із не залежних від них обставин, система, не враховуючи диференційований підхід і відповідну різницю у розмірі єдиного соціального внеску працює на однакові виплати для всіх. Окрім того, що тут порушуються елементарні закони математики, вбачається і прояв дискримінації, адже маємо справу з однаковим підходом до усіх.

Вирішення цих питань має важливе значення як з точки зору правової визначеності гарантій трудових прав громадян, так і з позиції ефективності функціонування системи соціального захисту.

Звичайно, цілком зрозуміло, що Україна має проблеми із фінансовим забезпеченням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття внаслідок проблем в економіці, викликаних руйнуванням виробництва, зменшенням робочої сили, адже основними джерелами його доходів є внески роботодавців та працівників. Нестабільність економічної ситуації в Україні, зниження рівня зайнятості, тінізація ринку праці та воєнні дії значно скорочують надходження до Фонду. Водночас кількість осіб, які потребують допомоги по безробіттю, зростає.

Значна кількість громадян України внаслідок воєнних дій втратила роботу. Багато працездатного населення стали ВПО. І всі ці українці потребують фінансової підтримки. І тут важливо дотримуватися принципу справедливості. Кожен має отримувати стільки, скільки він заробив своєю працею та розміром заробітної плати, від якої і формується страховий внесок. Потрібно віднайти шляхи поповнення фонду для справедливого забезпечення усіх потребуючих необхідного справедливого розміру виплатами.

Тут вбачається застосування ефективних способів відновлення економіки та ринку праці, які мають стати засадою для розробки перспективної стратегії післявоєнного соціального страхування через запровадження стимулюючих програм для роботодавців, які працевлаштовують безробітних, підтримку малого бізнесу як механізму боротьби з безробіттям. А також «сьогодні варто розглянути можливість повернути Фонду на випадок безробіття його основну функцію – цільового страхового фонду» [6].

Зазначені заходи очікувано мають призвести до збільшення надходжень до Фонду, за рахунок чого можна як збільшити строк виплати матеріальної допомоги по безробіттю, так і власне повернутися до справедливого розміру виплат.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження можна зробити

висновки, що фінансова нестабільність Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття негативно впливає на спроможність виконання його призначення із забезпечення нужденних справедливою матеріальною допомогою по безробіттю.

Режим воєнного стану змушує нашу країну жити в режимі постійної економії. Однак, у царині загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття економити недалекоглядно, бо це призводить до втрати працівників, які змушені виїжджати за кордон, їх неповнення. Тому досить важливо повернутися до виконання принципів постулатів, на яких побудовано систему загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та справедливо підходити визначення розміру матеріальної допомоги на випадок безробіття і продовжити строки її виплати більше ніж 3 місяці, як це складає зараз.

Ці аспекти потребують додаткового аналізу для формування пропозицій законодавчого врегулювання, що й обумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Література

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України від 02.03.2000р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>.
2. Проблеми у сфері страхування на випадок безробіття та шляхи їх вирішення. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1082004.html>.
3. Безкровний О.В., Лихопій В.І., Анісімова Д.І. Соціальне страхування на випадок безробіття у вирішенні проблем зайнятості населення України. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/11/15.pdf>.
4. Гапочка В. М. До питання зарубіжного досвіду соціального страхування на випадок безробіття. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практич. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2023. Т. 1. С. 502-504. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26891>.
5. Гапочка В.М. До питання об'єкта правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 79. Том 1. С. 298-303. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288622/282280>.
6. У фонді соцстрахування на випадок безробіття прокоментували виплати під час війни. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3839268-u-fondi-socstrahuvanna-na-vipadok-bezrobitta-prokomentovali-obmezenna-viplat-na-cas-vijni.html>.